

'Kunstmest brengt vrede'

foto Gamma-Rapho via Getty Images

interview | Wie zijn gezin niet kan voeden, sluit zich makkelijk aan bij rebellie, leerde bioloog Henk Breman in Afrika. Wil je voorkomen dat mensen op de vlucht slaan, dan moet je boeren kunstmest geven.

EMIEL HAKKENES

Noem het een first world problem maar Henk Breman, gepensioneerd bioloog, heeft een discussie met de posterijen over de precieze positie van zijn brievenbus. "Nee", lacht hij, "zulke discussies had ik in Mali nou nooit. Daar mocht ik blij zijn als ik post kreeg. Als er in de sorteerruimte in Bamako een brief op de grond viel, werd die nooit meer opgeraapt."

Breman (1943) woonde en werkte jarenlang in Afrika. Als wetenschapper en landbouwadviseur bezocht hij 27 van de 54 landen van het continent. Het opende hem de ogen voor het verband tussen landbouw en voedsel aan de ene kant en oorlog en vluchtelingenstromen aan de andere kant. Maandavond spreekt hij daarover in Amsterdam.

"Kom maar mee", zegt Breman in de deuropening van zijn huis aan de oever van de IJssel. "De

afdeling Afrika is boven." Hij gaat voor de trap op, wat enige inspanning kost op zijn aangepaste schoeisel. Ach ja, zijn voeten. Breman is allang blij dat hij ze nog heeft, en dat hij nog leeft. "Ik ben in Rwanda bijna verongelukt. Ik wilde geen auto en reed er veel op een fiets. Op een keer viel ik, en reed er een vrachtwagen met 30 ton zand over mijn benen. 'U had dood moeten zijn', zeiden de artsen, 'maar uw lichaam weigerde domweg te sterven'."

Dat klinkt heftig. Hoe raakte u in Afrika verzeild?

"Als middelbare scholier wilde ik vrijwillig dienst nemen om te vechten in Nieuw-Guinea. Maar ik werd niet aangenomen omdat ik te jong was. Toen heb ik voor de biologie gekozen. Na mijn promotie ben ik als vervangende dienstplicht ontwikkelingswerk gaan doen voor Unesco in Mali. Ik heb sindsdien veel wetenschappelijk onderzoek gedaan en adviezen uitgebracht over verbetering van de landbouw in Mali en andere Afrikaanse landen."

Welk inzicht heeft uw onderzoek u opgeleverd?

"Onder meer dat akkerbouwers en veehouders elkaar niet zelden naar het leven staan. In Afrikaanse landen waar mensen landbouw bedrijven om zelf van te leven, leiden veehouders een halfnomadisch bestaan. Ze zijn met hun vee daar waar voedsel en water te vinden is. Maar, meer en meer gaan akkerbouwers gewassen verbouwen op grond die veehouders gebruikten om hun dieren in droge tijden te weiden. Dat geeft grote conflicten. Dwars door Afrika loopt een lijn die akkerbouwers en veehouders scheidt. Overal, zie Darfur, zie Zuid-Soedan, geeft het spanningen. In Rwanda zijn de Tutsi's van origine veehouders en de Hutu's akkerbouwers. Volgens mij heeft de tegenstelling altijd bestaan: de Bijbel beschrijft hoe de

landbouwer Kain zijn broer Abel, een schaapherder, doodsloeg."

Waarom hebben die akkerbouwers zoveel grond nodig?

"Door de sterke bevolkingsgroei stijgt de vraag naar voedsel. Een akkerbouwer kan per oppervlakte tien keer zoveel monden voeden als een veehouder, maar het probleem is dat de Groene revolutie van de jaren zestig en zeventig aan Afrika grotendeels voorbijgegaan is. De introductie in de landbouw van kunstmest, zaaizaad en pesticiden heeft landen als India en Bangladesh van de hongersnood gered maar Afrika niet. Dat heeft allerlei oorzaken: de landbouwomstandigheden zijn moeilijk; land is vaak ofwel heel droog ofwel heel nat. En veel Afrikaanse landen hebben een slechte infrastructuur, wat import van zaaizaad en kunstmest lastig en duur maakt. Die kosten kunnen boeren niet doorberekenen in hun prijs, want dan kunnen ze niet concurreren tegen ingevoerde producten. In Rwanda bezocht ik eens een maalterij die tarwe uit Argentinië haalde. Dat was goedkoper dan lokale tarwe. Op een vrije wereldmarkt legt de Afrikaanse boer het af."

We bieden toch ontwikkelingshulp?

"Ik zie goedbedoelde hulp vaak verkeerd uitpakken door onbegrip. Westerse hulporganisaties realiseren graag irrigatieprojecten voor de akkerbouw. Maar water is niet het eerste probleem, bodemverbetering is belangrijker. In Mali komt daar bij dat extra aftappen van water uit de Niger-rivier ten koste gaat van drogetijdweides van veehouders en van de zoetwatervisserij. Die vissers en veehouders worden niet gecompenseerd, wat voor meer sociale onrust zorgt. En de ontwikkelingshulp weegt niet op tegen de keerzijde van de liberale wereldmarkt: van vervuiling en klimaatverandering wordt juist Afrika de dupe. Droge gebieden

worden droger, natte gebieden natter."

De aankondiging van uw lezing legt een verband tussen klimaatverandering en vluchtelingenstromen.

"Inderdaad. Voedseltekorten, bijvoorbeeld door minder oogstopbrengst als gevolg van klimaatverandering, zorgen voor vluchtelingen. Maar oorlog, gebrek aan goede landbouwpolitiek en oneerlijke concurrentie op een liberale wereldmarkt zijn nog belangrijker oorzaken. Ik heb hier een enquête uit Niger: wat doen arme gezinnen bij voedselschaarste? Op één staat: minder of slechter eten. Op twee: geld of eten lenen. Op drie: de man des huizes vertrekt naar elders. Noem zo iemand maar een economische vluchteling."

Zit er voor zo'n man iets anders op?

"Op de korte termijn misschien niet. Maar op termijn kun je hem helpen zijn voedselzekerheid te vergroten. Hoe? Door intensivering van de landbouw. Je moet zorgen dat dezelfde oppervlakte land meer voedsel levert. Het kunstmestgebruik in Afrika is nu maar een tiende van het gemiddelde in de wereld.

Ik heb hier een heel aardige curve, met het verband tussen kunstmestgebruik - als maatstaf van intensieve landbouw - en voedselzekerheid. Landen die relatief veel kunstmest gebruiken, zoals Nederland, kennen een hoge voedselzekerheid. En ik heb hier nog een curve: voedselprijzen afgezet tegen gewelddadige conflicten. Minder beschikbaar en dus duur voedsel leidt tot meer geweld. Ga maar na: als je je gezin niet kunt voeden, sluit je je makkelijk aan bij rebellie."

Wacht even. Intensieve landbouw is toch onwenselijk? Het gaat ten koste van de soortenrijkdom in een gebied.

"Ik ken het argument. Toch klopt

het niet helemaal. Hier, nog een curve: kunstmestgebruik afgezet tegen de olifantenpopulatie in Afrika bezuiden de Sahara. Waar meer kunstmest wordt gebruikt, zijn meer olifanten. Dat komt doordat de boeren minder akkerland nodig hebben voor dezelfde opbrengst. Zo blijft er ruimte voor de olifanten over.

Bovendien kan landbouw zonder kunstmest de wereld niet voeden, de opbrengst ervan is domweg te laag. Wie dat ontkent is naïef. Ik word daar boos van."

Maar de grondstof van kunstmest, fosfaat, raakt toch op? Is het dan geen oplossing voor de heel korte termijn?

"Ik heb net de nieuwste, onafhankelijke studies geraadpleegd. Die stellen dat er nog genoeg fosfaat voor 250 jaar is. En waarom zou Afrika niet mogen helpen om het op te maken? Ik blijf erbij: intensieve landbouw draagt bij aan voedselzekerheid en maatschappelijke stabiliteit."

Dus kunstmest brengt vrede?

"Met kunstmest alleen ben je er niet. Je moet niet alleen je gewas maar ook de bodem verzorgen. Ook kan de landbouw in Afrika effectiever worden als vrouwen gaan meewerken, maar religie en culturele opvattingen hinderen de vrouwenemancipatie enorm. Maar begin maar eens met kunstmest. Ik heb het inderdaad wel eens gezegd: kunstmest brengt vrede."

Lezing in Amsterdam

Henk Breman is agrobioloog, gespecialiseerd in het combineren van milieuvraagstukken en ontwikkelingswerk. Hij adviseerde Afrikaanse regeringen over duurzame landbouw. Eerder was hij verbonden aan de universiteit Wageningen. Breman is maandag in Amsterdam hoofdspreker op de tweede lezing in de reeks 'It's the food, my friend!' Breman spreekt over de rol van landbouw, voedsel

en klimaat in het vluchtelingenvraagstuk. Hij krijgt repliek van Bram van Ojik, migratiegezant van het ministerie van buitenlandse zaken, Edie Mukiibi uit Oeganda (vicepresident Slow Food International) en de uit Syrië gevluchte groenteteler Mohammad al Haj Ali.

14 maart, 20 uur. De Rode Hoed, Keizersgracht 102, Amsterdam. Kaarten: 12 euro (7 euro voor studenten). De volgende debatten zijn op 29 maart (over voedsel, gezondheid en gedrag) en 19 april (over bacteriën als vrienden in de voedselketen). Op zaterdag 21 mei is er een slotdebat met staatssecretaris Martijn van Dam.